

Simon Käärmeaapa

Pelastunut lintusuo

Pentti Rauhala

Käärmeaapa sijaitsee Simon itäisimmässä kolkassa lähellä Ranuan rajaa. Sen pinta-ala on 1117 ha. Alasta noin 88 % on avosuota ja 8 % metsää. Käärmeaapa on soidensuojelualue, joka kuuluu Natura-2000 verkostoon ja vanhojen metsien suojeluohjelmaan.

Turvesuosta suojeluun

Syrjäisen sijaintinsa vuoksi Käärmeaavan luontoarvot pysyivät pitkään tuntemattomina. Simon Turvejaloste Oy:n varattua suon turvetuotantoon luontoväki heräsi ja ryhtyi tutkimaan suota tarkemmin. Kemin lintuharrastajat Xenus ry:n Esa Huhta teki ensimmäisen lintututkimuksen v. 1982 (Huhta&Rauhala 1991) ja Simon luonnonsuojeluyhdistyksen kasvikerho kartoitti Seija Väisäsen johdolla suon kasviston 1990. Ympäristöministeriölle ja Metsähallitukselle lähetetyt vetoomukset suon suojelemiseksi tuottivat tulosta ja turvetuotantovaraus vaihtui suojeluun. Mukana suojeluhankkeessa oli myös Kuivaniemen luonto, joka oli huolestunut turvetuotannon vaikutuksesta Kuivajokeen.

Vaikeakulkuinen rimpisuo

Käärmeaavan avosuon pituus on noin 5 km ja leveys 1,5 km. Suo on rehevä heinäinen ja ruohoinen rimpineva, jossa on paikoitellen

rimpilettoa. Paikoin esiintyy soille vaateliaita kasvilajeja kuten punakämmekkää ja katajaa. Suon itälänsisuuntainen ylittäminen käy monin paikoin helposti matalia jänteitä seuraten, mutta pohjois-eteläsuuntainen kulku on laajojen rimpien takia vaikeaa, kolmella laajalla keidasmaisella avovesirimpialueella se on jopa ilman uimista mahdotonta. Rimmät ovat kokonaan kasvittomia, saraa kasvavia tai avointa vettä. Suon pohjoisosassa on karujen rahkajänteiden reunustama Käärmeaavanlampi. Maisemallisesti Käärmeaapa on komea, lähes luonnontilaisena säilynyt suo, jolle elävyyttä antavat vanhaa metsää kasvavat saarekkeet ja paikoin myös kauniit puistomaiset koivikot. Laitametsien hakkuut ovat kuitenkin latistaneet alueen erämaista jylhyyttä.

Vesipääsky kuuluu muutamien ririmpisoiden linnustoon. Käärmeaavan lisäksi laji pesii Ahmasuonlammella, Suuripäällä ja Martimoaavalla © Jouko Kärkkäinen

Lintututkimukset

Kalevi Tunturi ja Veli-Matti Korpimäki ovat kartoittaneet Käärmeaavan laidan petolintuja vuodesta 1978 lähtien ja Esa Huhta vieraili ensi kertaa suolla 1979. Koko suon linnusto on tutkittu viitenä kesänä. Toukokuun loppupuolella kartoitettiin aikaisin pesiviä lintuja, mm. sorsia ja lokkeja. Kesäkuussa suoritettiin linjalaskentoja, joissa täydennettiin myös ensimmäisen kartoituksen tietoja. Linjat vedettiin kattavasti koko suoalueelle. Linjalaskentoja suoritettiin seuraavasti: 1982 8,6 km (EH), 1989 11,1 km (PR), 1994 5,4 km (PR), 2003 5,3 km (PR) ja 2004 5,8 km (PR). Biotooppijakautta pääsaralla oli seuraava: avosuo 74 %, räme 12 %, kuusimetsä 12 %, sekametsä 1 % ja mäntymetsä

Käärmeaavan Natura-alue, rimmikot, avosuot ja kovanmaansaarekkeet. Karttaan on merkitty tämän tutkimuksen linjalaskentareitit.

1 %. Tutkimukset suoritettiin valtakunnallisia ohjeita noudattaen (esim. Koskimies&Väisänen 1986). Linjalaskennan avulla saatujen tiheyksien laskemisessa käytin omista Kemin-Tornion alueella tekemistäni suolinjalaskennoista (546 km) saatuja havaintomääriä, joista laskin kuuluvuuskerroimet annettujen ohjeiden mukaan (Järvinen&Väisänen 1983). Vähälukuisten lajien tiheyden arvioin kuitenkin valtakunnallisten kuuluvuuskerroimien avulla (Väisänen ym. 1998). Lisätietoja sain alueella käyneiltä lintuharrastajilta.

Monipuolinen lintusuo

Taulukkoon 1 on merkitty Käärmeaavan pesimälinnuston tiheydet ja arvioitujen parimäärät. Arvot kuvaavat laskentavuosien keskimää-

räistä esiintymistä. Tutkimuksissa havaittiin 77 pesiväksi tulkittavaa lintulajia. Laskentavuosien paras lintupaikka oli suon luoteisosassa sijaitseva allikkoalue, mutta myös keskustan rimmikot olivat lintujen suosiossa.

Mustakurkku-uikku tavattiin 13.5.89 Käärmeaavanlammella, mutta 5.6. ilmeisesti sama lintu oli siirtynyt noin kilometrin päässä olevalle avovesiallikolle lokkiyhdyksuntaan.

Joutsenpari on pesinyt vuodesta 1981 lähtien (KT) joka vuosi eteläisimmällä rimmikolla. Joutsenen tiedetään pesineen suolla myös satakunta vuotta sitten, sillä Simon Ylikärpässä 12.6.1912 tehdyn haastattelun mukaan on ”Käärmeaapalla ennen pesiä, nyt ei moneen kesään” (MA).

Metsänhanhia ja *sorsia* tavattiin

märimmillä rimmillä ja lammilla. Tavien ja sinisorsien runsaus oli silmiinpistävä.

Isokoskelon pesiminen suosarekkeen kelossa oli yllättävin havainto, sillä lähimmille lajille tyypillisiin ympäristöihin oli matkaa, isolle järvelle 5 km ja Simojolle 7 km. Asuinkumppanina samassa haapakekossa oli *helmipöllö*. Harvinainen suolaji on myös *heinätavi*, jonka pariskunta havaittiin 23.5.1982. Lajia ei liene muulloin tavattu Kemin ympäristön soilla. Uiveloita ei havaittu tutkimusvuosina, mutta 2.7.2002 niitä uiskenteli kolme rimmikoilla (EH).

Muuttobaukan saalistähteitä havaittiin suolla runsaasti jo 1979 ja 1983 nähtiin saalistava lintu. Pesintä on kuitenkin varmistettu vasta 1999–2004 (VK,KT). Esiintymisessään oikullista *suopöllöä* ei tutkimuksissa tavattu, mutta KT löysi reviiirin 1994 ja hätäilevän parin 1996.

Kurkia oli tasaisesti pitkin aluetta seutumme suursoitten tapaan. Kahlaajista pesivät kaikki alueemme soiden tyypillajit ja lisäksi *vesipääsky*, jonka esiintyminen rajoittuu alueellamme vain muutamaan suohon. Vesipääskyjä tavattiin yksi pari 1982 ja 1983 sekä 5 paria 1989.

Myös lokit ja tiirat kuuluvat useiden hyvien lintusoittemme linnustoon, niin myös Käärmeaavalla. Todetut parimäärät ovat olleet seuraavat: naurulokki 1979 kolonia, 1982 40, 1983 kolonia ja 1989 7, kalalokki 1983 1, harmaalokki 1982 4 ja 1989 sekä 2004 1 ja kalatiira 1982 ja 1989 2 sekä 2004 1.

Soita hallitsevista kahdesta vapuslintulajista oli niittykirvinen selvästi keltavästäräkkiä runsaampi.

Suon saarekkeet kasvavat pääasiassa vanhaa kuusimetsää, jonka sekapuuna on koivuja. Saarekkeiden selvästi yleisimmät lajit olivat

Taulukko 1. Käärmeaavan pesimälinnusto linjalaskentojen ja kartoitusten (*) mukaan. N=linjalaskennan tutkimussaran havaintomäärä.

Laji	Avosuoparia/km ²	Koko alueparia/km ²	N	Alueenpariarvio	Laji	Avosuoparia/km ²	Koko alueparia/km ²	N	Alueenpariarvio
Mustakurkku-uikku*	0.1	0.1		1	Suopöllö*	0.1	0.1		0-2
Laulujoutsen*	0.1	0.1		1	Helmpöllö		0.6	1	1-5
Metsähänhi*	0.5	0.4		4-6	Tervapääsky		0.1	3	1
Tavi*	1.7	1.5		15-20	Käenpiika		0.1	1	1
Sinisorsa*	1.2	1.1		10-15	Palokärki		0.1	1	1
Jouhisorsa*	0.9	0.6		6-8	Käpytikka		0.2	4	2
Heinätävi*	0.1	0.1		0-1	Pikkutikka		0.2	1	3
Tukkasotka*	0.7	0.6		5-9	Metsäkirvinen			5.1	51
Telkkä*	0.7	0.6		6-8	Niittykirvinen	27.0	23.2	124	259
Uivelo*	0.2	0.2		2-3	Keltävästäräkki	14.8	12.7	79	142
Isokoskelo*	0.1	0.1		1	Västäräkki	1.0	0.9	4	10
Sinisuohaukka		0.1	2	2	Punarinta		1.4	5	16
Hiiirihaukka		0.2	2	2	Leppälintu		1.6	19	18
Tuulihaukka		0.06	1	1	Pensastasku	0.8	0.7	5	7
Nuolihaukka		0.1	1	1	Laulurastas		0.8	10	9
Muuttohaukka	0.1	0.1	1	1	Punakylkirastas		1.0	13	11
Riekko	0.0	1.0	2	11	Kulorastas		0.3	3	3
Teeri		0.4	7	4	Hernekerttu		0.2	1	2
Metso		0.5	2	5	Lehtokerttu		0.2	1	2
Kurki	0.4	0.4	13	4	Sirittäjä		0.2	1	2
Kapustarinta*	0.2	0.2		2	Pajulintu		18.2	153	204
Töyhtöhyppä	0.5	0.4	13	5	Hippiäinen		1.6	4	17
Jänkäsirriäinen	0.3	0.3	2	3	Harmaasieppo		3.6	10	40
Suokukko	4.9	4.2	17	46	Kirjosieppo		1.7	15	19
Jänkäkurppa	0.2	0.2	9	2	Hömötiäinen		0.4	1	4
Taivaanvuohi	3.6	3.4	60	38	Talitiäinen		0.2	1	3
Pikkukuovi	0.3	0.2	5	2	Isolepinkäinen		0.1	1	2
Isokuovi	0.2	0.4	13	4	Varis		0.1	2	1
Mustaviklo	0.3	0.3	8	3	Korppi*		0.1	1	1
Valkoviklo	0.6	0.6	21	6	Peippo		2.9	29	32
Metsäviklo		0.1	1	1	Järripeippo		9.8	107	110
Liro	8.5	7.8	94	98	Vihervarpunen		1.4	19	16
Vesipääsky	0.9	0.8	6	9	Urpainen		0.3	6	3
Naurulokki*	2.0	1.8		0-40	Pikkukäpylintu		0.3	6	3
Kalalokki*	0.1	0.1		0-1	Punatulokki		0.6	4	6
Harmaalokki*	0.2	0.2		1-4	Pohjansirkku		0.5	2	6
Kalatiira*	0.1	0.1		1-2	Pajusirkku	2.9	2.8	20	31
Sepelkyyhky		0.06	1	1					
Käki		0.8	22	9					
Hiiripöllö		0.2	1	0-2					
					Yhteensä	76.3	125.2		n. 1400
					Lajeja	36	77		

pajulintu ja *järripeippo*. Kanalin-tukanta oli runsas ketun pesästä huolimatta. Myös kolonnit olivat monipuolisesti edustettuina aina *pikkutikkaa* myöten. Melko harvoin näkee enää *tervapääskyäkään* sen alkuperäisessä erämaisessä ympäristössä. *Sepelkyyhky*n tapasin ensi kertaa urisemasta suo-saarekkeessa, vaikka matkaa sen ”normaaliympäristöön” pellolle ja asutukselle oli 3 km. Isolepinkäinen

varoittelee suon reunalla 2.7.2002 (EH) ja kantoi saalista 9.6.2003.

Pesijöiden lisäksi tavattiin myös pesimättömiä kierteleijöitä. Metsähänhille Käärmeaapa on tärkeä ruokailupaikka. Laskenta-vuosina aavalla majaili noin 30 luppohanhea, joita suurimmissa parvissa oli 5.6.1989 25 ja 7.6.2004 26. Kierteleviä kurkia havaittiin enimmillään vain 5 ja joutsenia pari yksinäistä. Kotka

nähtiin suon lähellä 1978–85 ja koiras ruskosuohaukka lenteli aavalla 2.7.2002 (EH). Sinitäinen on tavattu kerran suon saarekkeessa talvella (KT), muttei pesimäaikaan.

Käärmeaavan etelä- ja itäreunan metsät ovat olleet alueemme parhaita petolintujen pesimäalueita. Siellä ovat pesineet 1978–2004 (suluissa pesintöjen määrä) kana-haukka (15), varpushaukka (1), hiiirihaukka (2), tuulihaukka (16),

ampuhaukka (1), nuolihaukka (9), hiiripöllö (4), lapinpöllö (4) ja helmipöllö (4). Vuoden 2003 laskennassa tutkijaa saattelivat suon laidassa nuolihaukan kimitys ja hiiripöllöpoikueen tuijotus. Valitetavasti Käärmeaavan laitametsiä ei saatu saarekkeiden tavoin vanhojen metsien suojelualueeksi, ja tänä päivänä niistä on enää rippeitä jäljellä.

Linnuston muutoksista

Tutkin myös linnustossa tapahtuneita muutoksia toistamalla kaksi 1989 laskemani linjat (11,1 km) 2003 ja 2004. Muutokset osoittautuivat pääosin samansuuntaisiksi mutta rajummiksi kuin Simon Veittiaavalla ja Tervolan Suuripäällä (Rauhala 2002 ja 2003).

Suurin muutos oli tapahtunut pohjoisosan laajalla avovesirimpialueella. 1989 alue oli suon runsaslintuisinta seutua, missä hätäilevät nauru- ja harmaalokit sekä kahlaajat olivat jatkuvasti kulkijan seurana ja mustakurkku-uikku ja sorsia uiskenteli lammilla. 2004 alue vaikutti lähes kuolleelta. Vain muuttohaukka, jota en tavannut 1989, seurasi hetken äänekkäästi etenemistäni. Kahlaajien määrä oli pudonnut neljäsosaan aikaisemmasta.

Suon keski- ja eteläosissa pesijöiden määrä oli säilynyt lähes ennallaan, vaikka muutamilla lajeilla oli sielläkin tapahtunut selviä muutoksia.

Useiden suolintujen määrä pienentyi, muutamilla lajeilla jopa romahti 15 vuodessa. Eniten vähentyivät seuraavat lajit (tiheydet paria/km² 1989 ja 2003/04): naurulokki 0,6–0, töyhtöhyppä 0,9–0, suokukko 6,4–0, jänkäkurppa 0,2–0, pikkukuovi 0,4–0,1, mustaviklo 0,6–0, valkoviklo 0,9–0,4, liro 12,8–7,1, keltavästäräkki 21,6–10,0 ja pensastasku 1,7–0,4.

Myös metsähänhi kuului ilmeisesti tähän joukkoon, sillä 1989 havaittiin neljä ja 2003–04 vain yksi pesintään viittaava havainto. Pesimättömien kiertelevien hanhien määrä pysyi kuitenkin suunnilleen samana.

Erityisesti merkille pantavaa on töyhtöhyppän ja suokukon katoaminen. Töyhtöhyppä näkyvänä lajina ei ole voinut jäädä huomaamatta. Suokukon totaalista romahtamista todistaa sekin, että helposti havaittavia koiraitakaan ei jälkimmäisissä laskennoissa havaittu yhtään, vaikka ne samana ajankohtana kesäkuun 5. ja 8. päivä 1989 pitivät vielä turnajaisiaan. Vähälukuisilla lajeilla voivat sattuma ja vuosittaiset vaihtelut vaikuttaa tulokseen. 2.7.2002 suolla hätäili mustaviklo ja kaksi jänkäkurppaa lenteli soidinta (EH), joten ainakaan nämä lajit eivät ole suolta kadonneet.

Selvästi runsastuneita lajeja oli vain kolme: kurki 0,3–0,6, niitykirvinen 22,0–32,9 ja pajusirkku 1,8–4,1. Sorsien määrien muutoksia ei kartoitettu vertailukelpoisella tavalla. Kuitenkin oli havaittavissa, että suon pohjoisosa oli lähes autoitunut, mutta keski- ja eteläosissa tavi- ja sinisorsien määrä oli kasvanut. Myös jouhisorsan väheneminen näytti selvältä.

Taantumisiin on löydettävissä ainakin kolme selitystä. Koko Suomessa vähentyneitä lajeja ovat ainakin suokukko, liro, naurulokki ja keltavästäräkki (Väisänen 1999). Naurulokkikolonian häviäminen vähentää tunnetusti sen suojiin hakeutuvien sorsien ja kahlaajien määriä. Kolmantena vähentymisen synä pidän muuttohaukan ilmaantumista suolle. Se on saattanut jo esiintymisellään karkottaa lintuja muualle ja jyrkentää muutenkin vähenemässä olevien lajien romahdusta. Tavi, sinisorsa, töyhtöhyppä,

pikkukuovi, suokukko, valkoviklo, liro ja naurulokki ovat muuttohaukan tärkeimpiä saalislajeja (Korpimäki ym. 2001). Vähälukuisilla ja piilottelevilla lajeilla myös sattuma saattaa vääristää tulosta. Ilmeisesti suokukkokin kuului jälkimmäisinä laskentavuosina tähän vähälukuisten joukkoon, joka piileskeli tutkijan ulottumattomissa.

Kiitokset

Esa Huhta, Veli-Matti Korpimäki, Kalevi Tunturi ja Risto A. Väisänen tekivät käsikirjoitukseen lisäyksiä ja parannuksia. Pekka Räänältä sain Lapin ympäristökeskuksessa olevat tiedot alueesta. Pekka Suopajarvi piirsi kartan ja keräsi tietoja petolintujen esiintymisestä. Parhaat kiitokset!

Kirjallisuus

- Huhta, E. & Rauhala, P. 1991: Kemin seudun rimpinevojen linnusto. – *Lintumies* 26: 189–198.
- Järvinen, O. & Väisänen, R.A. 1983: Correction coefficients for line transect of breeding birds. – *Ornis Fennica* 60: 97–101.
- Korpimäki, V., Rauhala, P. & Tornberg, R. 2001: Muuttohaukan ravinnosta suhteessa pesimälinnustoon. – *Linnut* 36: 10–13.
- Koskimies, P. & Väisänen, R.A. (toim.) 1986: Linnustonseurannan havainnointiohjeet. – Yliopiston eläinmuseo, Helsinki.
- MA = Merikallion arkisto Oulun yliopiston eläinmuseossa.
- Rauhala, P. 2002: Simon Veittiaapa – lintusoiden parhaimmistoa. – *Sirri* 27: 34–37.
- Rauhala, P. 2003: Suuripää – Tervolan paras lintusuo. – *Sirri* 28: 40–43.
- Väisänen, R.A. 1999: Jyrkimmin taantuneet yleiset maalinnut. – *Linnut* 34(2): 6–8.
- Väisänen, R.A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998: Muuttuva pesimälinnusto. – Helsinki.

Junttonkatu 4 as 20, 94100 Kemi
penti.rauhala@kolumbus.fi